

TÜRK VE TÜRKMEN İMAJI

Dr. Tufan GÜNDÜZ

Gazi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Okutmanı

I.

Osmanlı tarih yazıcılığında Türk ve Türkmen kavramlarının aldığı şekil ile yer yer Türk ve Türkmenler için hakaret dolu ifadelerin kullanılması bazı görüşlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Osmanlı devlet düzeninde gayr-i Türk unsurların egemen güçleri oluşturduğu, Türklerin ise “azınlık” statüsüne düşürüldüğü tezini savunan Mustafa Akdağ’a göre: “... Türk soyuna yabancı olan Osmanlı aydınları da özellikle Anadolu ahalisini her vesile ile yermişler hele devlet düzeni bozulduğu zaman saray ve hükümette kendilerine rakip gördükleri Türkleri gözden düşürmek için bütün kötülüklerin sorumluluğunu onlara yüklemişler Osmanlı Beyliği’nin ilk zamanlarından beri öğüncekl bir anlamı bulunan Türk kelimesini gene XIII. yüzyıldaki anlamına götürerek kaba ve bir türlü uygarlaşmayan insan niteliği kavramı olarak kullanmaya başlamışlardır.”

Mustafa Akdağ’a yakın bir görüşü savunan Çetin Yetkin; Türkleri, Osmanlı Devleti’nde azınlık haklarına bile sahip olamamış bir “azınlık” olarak tarif ettikten sonra Osmanlı Devleti’nde Türklerle karşı özel bir politika takip edildiğini, onların mal ve mülklerinin ellerinden alınmaya çalışıldığını, Türk sözünün aşağılama ifadesi olarak kullanıldığını, buna karşılık “Etrak-i bi-idrak” olarak küçümsenen Türklerin haklı olarak ayaklandığını ileri sürmektedir.

Taner Timur, Osmanlı kimliğinin oluşmasında Türklüğün de mühim bir rol oynadığını kabul etmekle beraber Osmanlıların kendilerini dini kimlik ile tanımlamaya başladıktan sonra Türk teriminin giderek küçültücü bir anlam kazandığını, bu durumun XVI. yüzyıl Osmanlı vekayinamelerine yansıdığını ve “kaba Türk”, “cahil Türk”, “idraksiz Türk” gibi vasıflandırmalara sıklıkla rastlandığını bildirmektedir. Ayrıca, “Türklerden ,Yörük ve Türkmenlerin yerleşik uygarlığın geri kalmış unsurları olarak telakki edildiğini ve sözü edilen sıfatların “göçebe ve yarı göçebe hayat tarzından yerleşik uygarlıklara geçiş sürecinde ortaya çıktığına ve geçişe uyum sağlayamamış unsurlar için kullanıldığına” dikkat çekmektedir.

Nejat Göyünç ise, Türk yazarların konuyu daha çok devrin şartlarını göz önüne almadan değerlendirmeler yaptıklarına dikkat çekmekte, aslında Türk ve Türkmen tabirlerine yüklenen anlamın devletin resmi görüşünü yansıtmadığı kanaatini öne sürmektedir.

Meselenin sadece “kimlik bunalımı” olarak ele alınması veya salt “Osmanlılar Türk düşmanıydı” ve yahut “Osmanlılar Türkleri hakir görüyordu” temelinde izah edilmeye çalışılması halinde Osmanlı tarih yazıcılığı hakkında büsbütün yanlış değerlendirmelere yol açacağı endişesi ortaya çıkmaktadır.

Osmanlı tarih yazıcılığında gelenek haline gelmiş olan anlatıma göre; Osmanlı tarihi Türk tarihinin bir parçası olarak başlar. Buna göre, Osmanlılar, Oğuz neslinden olup Kayı boyuna mensupturlar. Osmanlı ailesinin soyu bazen 35. Bazen de 52. göbekten Hz. Nuh’a dayanır. Böylece, Osmanlıların Türklüğü İslami bir özellik de kazanır. Osmanlıların atası olarak kabul edilen Süleyman Şah, konar-göçer Türkmen aşireti ile birlikte Anadolu’ya göç eder. Aşiret bir çok maceradan sonra Bizans sınırını yurt tutar. Beyliğin temelleri burada atılır. Osman Gazi, Oğuz töresine göre hanlanır. Bundan sonra kafirlerle cihat başlar. Beylik yavaş yavaş aşiret düzeninden devlet düzenine geçer. Böylece Türk tarihi içinde Osmanlı tarihi başlar. Padişahların ve askerlerinin Türklüğü sık sık vurgulanır.

Geleneksel tarih yazıcılığında Osmanlıların yaptığı gazâlarda kafirlere karşı Türklerin kesin üstünlüğü prensibi işlenmektedir. Mesela, Hoca Sadeddin Efendi, Osmanlıların ilk fetihlerinden bahsederken Osmanlı ordusu için “zaferleri gölge edinmiş Türk askerleri”, “ savaş günleri yırtıcı arslan”, “Türk yiğitleri” gibi pek çok süslü ifadelerle yer vermektedir. Aynı müellif, Osman Gazi’nin savaşlardaki başarısını anlatırken “Bursa yöresindeki bir savaşta Osman Gazi her zaman olduğu gibi yine Tanrı’nın görünmez ordularının desteğini sağlamış bulunuyordu. Bu destek elle tutulmaz gözle görülmezdi. Ama düşmanın gözünde her Türk sipahisi Efrasiyab gibi bir yiğit, Zaloğlu Rüstem gibi pehlivan kesilirdi” ifadeleri ile Türk zaferlerine manevi bir boyut da kazandırmaktadır.

Osmanlı Tarih yazıcılığında, Osmanlılar temelde kafirlere karşı gazâ ve cihat yapmayı düstur edinmiş bir “İslam Askeri” imajı ile merkezi bir rol üstlenir. Bununla birlikte, Osmanlılar, her zaman kendileri ile iyi geçinen kafirler ile de iyi geçinmekte hatta onlara mal ve mülklerini emanet edebilecek kadar güvenebilmektedir. Osmanlı cihat ve gazâ felsefesinde ilginç bir yönü oluşturan bu durumun İslam’ın yayılmasında rol oynadığını müellif Neşri’de görüyoruz. Neşri, Rumeli’nin fethini anlatırken:“... nice köyler Türkün ayin ve erkanını görüp gelip Müslüman oldular” ifadesine yer vererek Türklerin sadece istilacı bir kavim değil yaşama tarzı, görgü kuralları, komşuluk ilişkileri ile örnek bir toplum olduğunu ve bu suretle İslamiyet’in yayılmasına katkıda bulunduğunu ortaya koymaktadır. Keza, Türklerin yakıp - yıkıcı olmadığını da “ hem bu Türkler nereyi alırlarsa imaret ederler “ ifadesi ile açıklar.

Tarihlerde, Osmanlıların, Hıristiyanlarla gazâsı İslam-Hıristiyan çatışmasından çok, Hıristiyanların,Türklerle savaşı olarak takdim edilmektedir. Bu arada,Türklerin yenilmezliği ve kahramanlığı her vesile ile dile getirilir. Neşri, Sırpların Osmanlılara vergi göndermesini Sırp kralının ağzından “Türkle biz çıkışamazuz “ diye ilçi gönderüb yılda bin cebelü ve ellibin vukıyye gümüş virecek oldu” diye ifadelendirir. Yine Neşri, Haçlılar ile Türkler arasında meydana gelen I. Kosova savaşını hikaye ederken Haçlıların kendi aralarında

Türkleri nasıl esir edeceklerini, nasıl öldüreceklerini tartıştıklarını anlatır. Kimi urgana bağlayacağından, kimi zincire vuracağından kimi parça parça edeceğinden bahsetmektedir. Kafirlerden biri “ Size gülerim zira hiç omren (ömrümde) görmedim ki Türkü kafir zincire veya ipe dize.

Amma hemişe Türk gelir kafirleri ipe ve zincire dizip alıp, gider. Ve andan ki sonra Türk hergiz kafir olmaz amma daim kafirleri gelir, alır, gider Müslüman ider. Korkarım ki yine ol Türkler sizi kendi zincirlerinize ve iplerinize dizip, alıp, gide” diye konuşur. Müellifimiz burada da Türkleri övme fırsatını değerlendirmektedir.

Solakzade, Cem Sultan’ın Avrupa’ya kaçışını anlatırken, O’nun için , *“Kostantınıyye’yi feth eden Türk’ün oğlu”* ifadesine yer verir . Cem Sultan’ın Fransa Kralı ile görüşme talebini engelleyen görevliler, Cem Sultan’a , *“bizim kralımız başkentinde Türk ayağının bastığına razı değildir”* dediğini nakleder. Aynı müellif Osmanlıların Girit’i fethi hadisesini anlatılırken de *“ Kale burçları Türk bayrakları ile rengarenk hale geldi “* der.

Anadolu’nun kuzey-batısında küçük denebilecek bir toprak parçası üzerinde kurulan ve ilk önce batı yönünde - Karesioğlu Beyliği’nin topraklarının alınmasını saymazsak- Hristiyanlarla gazâ yapıp topraklar ele geçiren Osmanlı Devleti’nin Anadolu’ya yönelmesi, buradaki Türk beylikleri ile uzun süreli bir mücadeleyi başlatmıştır.

Batıya yaptığı seferler sayesinde askeri ve ekonomik açıdan güçlenen Osmanlıların Anadolu’ya yönelmelerinin stratejik sebebi devlete sıklet merkezi kazandırmak ve askeri kaynaklarını güçlendirmek amacını taşıdığı ortadadır. Buna mukabil, Osmanlılara direnen beyliklerin en önemli gerekçeleri sahip oldukları toprakların daralmasına veya ellerinden çıkmasına engel olmaktır. Bunlar arasında diğer beyliklere göre daha güçlü ve Anadolu’ya hakim olmaya daha hevesli görünen Karamanoğulları’nın Osmanlı Devleti’ne karşı direnişe geçmesi, Osmanlılar Rumeli’de iken onlara zarar vermesi , Osmanlı tarihlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Neşri, Karamanoğlu askerlerini *“cümle kaltak eğerli, yırtmaç kürklü, örmeç kuşaklı, kabalak tülbindli, kayış üzengili, kılıcı bağı ipli, Turgudlu’nun ne kadar at uğrusu varsa anlar”* diye tanımlar . Aynı müellif, Karamanoğullarının Tatar, Türk, Varsak ve Turgudlu Türkmenlerince desteklendiğini kaydeder.

Karamanoğlu İbrahim Bey’in, I.Murad’a söylediği *“leşkerüm leşkerünce vardır. Eğer barışursan barışurın. Uruşursan uruşurun. Derdine derd merkine merk verirün”* sözleri bugün Türk hakimiyet telakkisi içinde izah edilebilecek kadar açık olmakla birlikte, devrinde fitne ve fesad çıkaran bir topluluğun Osmanlılarla boy ölçüşebilecek kadar küstahlaşması olarak yorumlanmaktadır. Buna karşılık, I.Murad, *“Bre hey müdbir ve müfsid ve zalim benim kasdum ve işim gice ve gündüz gazâya dürüşmekdir. Benim gazâma mani olup müslümanları ben gazâda iken incidirsün. Ahd u eman bilür adam değilsin. Seni kam etmeyince ben huzur ile gazâ idemezsin. Nice barışmak ki mani-yi gazâya gazâ , gazâ-yı ekberdir. Hazır ol vaktine işte vardım”* der. Buradan açıkça anlaşılacağı üzere Karamanoğulları, Osmanlıların gazâsını engellediği ve Osmanlılar için Anadolu’nun fethinin meşruluk kazandığı görülmektedir. Müneccimbaşı, I.Murad’ın, Karamanoğulları ile savaşmak için ulemadan *“ nifak çıkardıkları için bunlarla savaşmak kafirlerle sa*

vaşmaktan evladır” şeklinde fetva çıkardığını kaydeder. Neşri, Karamanoğullarının Beypazarı’na saldırısını tasvir ederken *“ beypazarı halkına öyle işler ettiler kim kafir dahi kafirliğince öylesini etmezdi”* diyerek onlarla yapılacak savaşta Osmanlıların Müslümanların haklarını koruduğunu vurgulamaya çalışır.

Karamanoğullarının II. Mehmet zamanında yine Osmanlılarla rekabete girişmesi ise Solakkzade'de *"Karamanoğlu dedikleri anlayışsız kaltaban yine isyan suretini gösterip kendine uyan na-pak Türkmenlerin sözü ile oğulları namında olan haramzadelerin her birini bir taifeye serdar kıldı"* ifadeleri ile anlatılır.

Tarihlerde, Osmanlıların Akkoyunlularla mücadelesi yine Osmanlı perspektifinden ele alınır. Hoca Saadeddin Osmanlı ordusu için *"şanlı beyler müslümanların ırzlarını koruyan zaferler kazanmış padişahın gölgesinde hareket eden askerler"* tanımlamasına yer verirken, Akkoyunluları *"kara elbiselerini karanlık giceler gibi yayıp zaferleri gölge edinen Osmanlı askerlerinin üzerine saldırmak için inlerinden çıktılar"* diye tasvir eder. Otlukbeli Savaşı'nın sonucu hemen hemen bütün tarihlerde Türkmenlerin hezimetleri olarak takdim edilir. Ele geçirilen Türkmen askerlerinin 3000 kadarının ibret için öldürüldüğü övünülerek anlatılır.

Solakkzade, Dulkadirliyle yapılan Turnadağ Savaşı'nı hikaye ederken Dulkadirli Türkmenleri *"kötü zanlı Türkmenler"*, *"kötü niyetli Türkmenler"* şeklinde vasıflandırır.

Tarihlerde, Türkmenlerin tahkir edilmesi ile ilgili en yoğun olaylar fetret devrine tesadüf etmektedir. Bilindiği gibi Timur'un Ankara Savaşı'nda bayezid'i yenmesi ile Anadolu'da Osmanlı hakimiyeti sona ermiş beyliklerin bir bölümü yeniden kurulmuş, bazı bölgelerde ise istikrar tamamen ortadan kalkmış idi. Fetret Devri hem Yıldırım Bayezid'in oğullarının taht kavgaları hemde onların Anadolu'ya yeniden hakim olma çabaları ile çift yönlü bir mücadele şeklinde geçer. Bu dönemde Kara Devletşah (Amasya çevresi), Kubadoğlu (canik), İnaloğlu (Tokat), Gözleroğlu (Şebinkarahisar), Köpekoğlu (Kazabad), Mezid harami (Sivas) ayaklanmaları baş gösterir. Daha çok Anadolu'nun konar-göçer Türkmenlerinin bir bölümü tarafından desteklenen bu ayaklanmaları Osmanlı Tarihçileri hemen hemen aynı dil ile eleştirirler. Burada ortak olarak *"eşkiya"* tanımlaması ağırlık kazanır. Bununla birlikte hakaret ifadeleri de derhal göze çarpar. Neşri, İnaloğlu ayaklanması için *"bi-asıl Türkmen"*, *"bi-had Türkmen"*, Köpekoğlu için ise *"bir bed-fiil harami Türkmen"* ifadelerine yer verir. Solakkzade, İnaloğlu için, "bed-fiil" sıfatını yakıştırır. Hoca Saadeddin'de İnaloğlu ayaklanması *"İnaloğlu adındaki aman bilmez sırtlanın imanları zayıf yirmibin kadar Türkmen'e baş olup ininden çıkmış..."*, Köpekoğlu ayaklanması *"işî gücü eşkiyalık olan Köpekoğlu adındaki Türkmen'in ... dağda taşta dolaşan Türkmen ise bazı fesatçı yoldaşları ile köpeklere sokak gerek sözünü gerçekleştirip dağlara düştü..."* ifadeleri ile anlatılır. Hoca Saadeddin'e göre bütün bu isyancılar " Osmanlı soyunun eski düşmanlarıdır "

Osmanlı toplumu içinde ekonomik veya dini sebeplerle ortaya çıkan ayaklanmaların, devlet düzenini tehdit eden olaylar olarak değerlendirildiği gözlenmektedir.Şeyh Bedreddin ayaklanmasını destekleyen Türkmenler, Münecimbaşı tarafından akılları füsün ve efsane ile çelinmiş *"cahil*

ve beyinsiz" olarak tanımlanır. Solakkzade ise bunlara *"bazı saf Türkler"* der. Güney Anadolu'da patlak veren ve Osmanlı Devleti'ni bir hayli uğraştıran Şah Kulu ayaklanması Münecimbaşı tarafından *"rafiziliğe ve dinsizliğe eğilimli eşkiya güruhu"*nun ayaklanması olarak tasvir edilir.Şah Kulu adı daha çok *"Şeytan Kulu"* olarak vasıflandırılır. İsyancıları, Hadidi :*"kızılbaş-ı evbaş"* ve *"keçi uğrusu (hırsız)"*, Celalzade: *"eşirra vü etrak"* ve *"kavm-i dall ü gümrah* (yolunu yitiren sapık kavim) olarak nitelendirir.

Celalzade, Osmanlı ordusunu “muzaffer Türk ordusu” olarak vasıflandırdıktan sonra “dağın göğüs ve eteği hilekar Türkmen cesetleri ile dopdolu” olduğunu belirtir.

Bu ayaklanmalarda da Türkmenlerin etkin bir rol alması elbette tarihi tesadüf olmayıp, ayaklanma merkezlerinin Türkmenlerin yoğun olarak bulunduğu bölgeler olması ve çoğunlukla da adı geçen topluluğun mensuplarının bir bölümünün Osmanlı idaresinden hoşnut olamayan bir zümreyi teşkil etmesinden kaynaklanmaktadır.

III.

Buraya kadar verilen örneklerden Osmanlı tarih yazıcılığında iki tip Türk imajının belirginleştiği gözlenmektedir.

Birincisi, Osmanlı hanedanının da mensup olduğu ve bunun daima övünç kaynağı olarak zikredildiği “Türklük” tür. Buna göre devletin temel dayanağı Türklerdir. İslami tarih anlayışının da etkisiyle Türklerin soyu Hz.Nuh’a kadar dayanır. Osmanlılar da böyle soylu bir geçmişe sahip olmakla haklı bir övünme vesilesi bulurlar. Osmanlı padişahları Türk, Osmanlı ordusu da Türk ordusudur. Bundan dolayı, özellikle Hristiyanlara karşı yapılan gazâlar daha çok, Türk-Hristiyan çatışması olarak yansır. Osmanlı kronikleri Hristiyan devlet veya topluluklara atfen verdikleri bilgilerde genellikle “Türk”, “Türkler” ifadelerine yer verir. Yukarıda örneklendirildiği gibi Batı’nın karşısına çıkan Türk, savaşçılığı, ahlakı, şecaati ve kahramanlığı bakımından daima belirgin bir üstünlük içindedir.

İkinci Türk tipi ise Batı karşısında iman, ahlak, şecaat ve kahramanlık örneği teşkil eden Türk imajının tam aksine Osmanlı Devleti’ne karşı duran, ayaklanmalar çıkaran, köyler basıp yol kesen eşkıyalık yapan Türk tipidir. Bu ikincisi için tarihlerde “aslı bozuk Türkmen”, “Kötü fiilli Türkmen”, “bed fiil Türkmen”, “kötü zanlı Türkmen”, “kötü niyetli Türkmen”, “na-pak Türkmen”, “Etrak-i bi-idrak”, “hilekar Türkmen”, “ayak takımı”, “bi-asıl Türkmen”, “bi-had Türkmen”, “aman bilmez Türkmen”, “kafasız Türkmen”, “andında durmaz”, “hırsız kılıklı”, “düşüncesiz Türk”, “sersem Türk” ... gibi sıfatlar kullanılır.

Taner Timur, bu hususun Türklerin bir kısmı için söylendiğini teyid etmekle beraber bu yakıştırmaların ve Türk sözünün küçültücü bir anlam içinde söylenmesinin en önemli sebebi olarak Osmanlı yönetici zümresinin etnik saflığını yitirmesine (yani gayr-i Türk unsurların yönetici olmasına) ve Osmanlıların da kendilerini dini terimlerle tanımlamasına bağlamaktadır. Ancak Taner Timur, meseleyi sadece “uygarlaşma süreci” olarak ele almakta ve sorunun uygarlaşmaya direnen Türkmen ve Yörük aşiretlerinden kaynaklandığını ifade etmektedir.

İki Türk imajının da sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi için Osmanlı Devleti’nin kuruluş ve yükselme dönemlerinin birlikte ele alınması

da fayda vardır. Tamamen yalın bir anlayışla ele alındığında Osmanlılar, Anadolu’nun kuzey-batısında küçük bir toprak parçası üzerinde kurulmuş bir beyliktir. Osmanlı Tarihçileri beyliğin genişlemesinde temel felsefe olarak gazâ ve cihâd anlayışını ortaya koyarlar. Gazâ ve cihâd Hristiyanlara karşı yapılacağına göre beyliğin fetih yönü doğal olarak batıya doğrudur. Din, fetih siyasetinin en önemli

meşruiyet kaynağıdır. Aynı Osmanlı Devleti'nin fetih siyasetinde bir yön de sahip oldukları toprakların doğu ve güneyine doğru yani geniş Anadolu topraklarına yöneliktir. XIV-XVIII. yüzyılda etnik milliyetçiliğin -henüz- Türkler arasında yayılmadığı , hanedan taasubunun ve topraklara sahip olma duygusunun daha kuvvetli olduğu göz önüne alınırsa bir yanda fetih siyaseti takip eden diğer yanda topraklarını savunan topluluklar için birbirleri “düşman” olarak ortaya çıkar. Nitekim, Osmanlı Tarihçileri Anadolu'da Osmanlılara karşı direnen, savaştan ve ayaklanma çıkaran her topluluğu veya teşekkülü düşman sıfatı ile tanımlamaktadır. Bu cümleden olarak, Anadolu'da Osmanlılara karşı direnecek yegane güç bu toprakların mutlak hakimi durumuna gelmiş olan Türkler (Türk hanedanlar) olduğuna göre “düşman”ın etnik kimliği de kendiliğinden belirlemektedir. Daha çok süslü ifadeler ile “düşman”ı küçümsemeyi adet edinmiş olan Osmanlı Tarihçilerinin velinimetlerin de aynı kanı taşıyor olmalarını bildikleri halde küçültücü ifadelerle yer vermeleri ancak velinimetlerini övdükleri bir olaya - daha açık olarak - Osmanlıların Anadolu'ya hakim olmaya çalıştıkları dönemlere denk düşmektedir. Ortada Osmanlıların (hanedan/devlet) Anadolu'ya hakim olmaya çalışması ve buna karşı direnen yerli ahalinin mücadelesi vardır. Şurası bir gerçektir ki Osmanlıların Anadolu'ya hakim olmaları Timur dönemine kadar neredeyse 100 yıl, Timur'un darbesinden sonra ise yaklaşık olarak 150 yıl sürmüştür. (1555 Safevilerle Amasya Antlaşması'nı göz önüne alarak) , Ki bu süreç Osmanlı Devleti'nin ömrünün neredeyse yarısına tekabül etmektedir. Böylesine uzun ve meşakkatli bir mücadelenin Osmanlı tarih yazıcılarını “düşman” a karşı daha tahkir edici bir üslup takip etmelerine yol verdiği düşünülebilir. Türk kökenli olmayan tarihçilerde bu tür tahkir edici ifadelerin daha çok kullanılmasının ise şuurlu altına yerleşmiş Türk düşmanlığından kaynaklanıyor olabileceği düşüncesini ise ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü, aynı yazarların birinci Türk tipi için gerçekten insanın ruhunu okşayıcı sözler de söylediği unutulmamalıdır.

Osmanlı Devleti'nin aşiret geleneklerini terk ederek hızla merkezileşmesi ve bunu gerçekleştirirken gayr-i Türk unsurlardan (onları Türkleştirerek ve Müslümanlaştırarak) da istifade ederek kendisine mutlak sadakat esasına göre hizmet edecek bir “kullar” sınıfı meydana getirmesi devletin halk ile ilişkilerinde de formel değişiklikler meydana getirmiştir.

Devlet, yönetme gücünün mutlak sahibi olarak, “kutsal devlet” formülü ile merkezi bir rol üstlenmiştir. Buna göre, devlet iki ana unsurdan meydana gelmektedir: “Kutsal devlet”i işleten yönetici sınıf yani Hanedan-Bürokrasi ve yönetilenler yani reaya. Bu çerçevede içinde Türklük siyasal alanda kullanımını devam ettirmekle beraber, ağırlığını yavaş yavaş Osmanlı Hanedanı'na istinaden Osmanlı-İslam kimliğine terk etmeye başlamıştır. Türk Milleti ise çok uluslu Osmanlı reayasını meydana getiren ünitelerden biri haline gelmiştir. Gerçi, Türkler hem nüfus olarak hem

--90--

de ordunun çekirdeğini teşkil etmek bakımından devletin en önemli dayanağı olmuşsa da reayanın bir parçası olma özelliğini hiç bir zaman değiştirememiştir. Bundan dolayı, Türk adının köylü halk anlamında kullanılmasının da devrin şartlarında küçültücü bir manaya geldiğini savunmak biraz müşkül gözükmektedir. Öte yandan, Türklerden devlet yönetiminde etkin rol alanlar çıkmışsa da bu reayanın kaderini hiç bir zaman değiştirmemiştir. Böylece, reaya-devlet ikilemi bir kimlik sorunu olarak değil devletin “yönetme” anlayışının bir tezahürü olarak kendini gösterir. Buna dayanarak, reayayı meydana getiren ünitelerin etnik kimliğinin devletin nazarında pek kıymetli olmadığını da belirtmek gerekir.

Rollerin iyice belirginleşmesi, Osmanlı tarih yazıcılığında da etkisini gösterir. Cem Sultan olayı hikaye edilirken II. Bayezid'i destekleyen Türkmenlerin Bursa yakınlarında Cem Sultan'a saldırımları ve buna karşılık olarak da Padişah'tan bazı muafiyetler talep etmeleri üzerine Solakzade ve Hoca Sadeddin Efendi'nin II. Bayezid'e atfen nakl ettikleri

“reayanın sultan ahvaline taarruzu onlara ne vazifedir. Onlara lazım olan saltanat kime nasip olursa ona itaattir. Sultanlara reayanın kılıç çekmesi büyük töhmettir. İki varis birbiriyle kavga ederse ecnebinin ne müdahalesi olabilir ve alçakların ululara kılıç çekmeye nasıl eli varır” sözleri gerçekten dikkate şayandır.

Osmanlı Tarihçilerinin Anadolu'da Osmanlı toplum düzeni ve devlet örgütüne karşı çıkan isyanlarda da hemen hemen aynı tutumu sergilediği görülmektedir. Ayaklanmacılar, “şeytan kulu”, “etrak-i bi idrak”, “haramzadeler”, “eşkîya” ve benzeri sıfatlarla tanımlanır. Burada da temel olarak reayanın itaatsizliği prensibinden hareket edildiği söylenebilir.

IV.

Şu halde Osmanlı klasik dönem kurumlarının oluştuğu XVI. yüzyıldan itibaren Türk adının genel olarak küçültücü bir anlama kavuştuğunu savunmak mümkün görünmemektedir. Devlet bir Türk devletidir. Keza, Hanedanın Türklüğü de sık sık vurgulanmaktadır. Osmanlı ordusunun başarısı Türklerin başarısı olarak takdim edilmekte ve övme fırsatı hemen değerlendirilmektedir. Buna karışıklık Türk Milleti'nin Osmanlı reayasının ünitelerinden biri durumunda olması, bunların itaatsizliği sırasında da tahkir edilmesine sebep olmaktadır. Ancak belirtmekte fayda var ki, reayayı meydana getiren diğer ünitelerin itaatsizliği sırasında da hemen hemen aynı ifadeleri bulmak mümkün olabilmektedir. Etnik ve milli duyguların henüz kuvvetli olmadığı, toplumsal dayanışmanın zayıf kaldığı ve hanedana biat etmeye dayalı devlet anlayışının kuvvetli olduğu dönemlerde milli kimliğin ön plana çıkması ve etnik temelli bir imparatorluğun oluşması beklenemez. Bundan dolayı günümüzdeki milli devlet ve milli duygular açısından meselenin ele alınıp Osmanlılar Türklere hakaret ediyordu kanaatine ulaşmanın tarihi mantığa uyacağını düşünmüyoruz.

KAYNAKLAR

Mustafa Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, c. II, (İstanbul 1979) s. 159. 160

Çetin Yetkin, *Türk Halk Hareketleri ve Devrimler*, (İstanbul 1979) s. 115 ve devamı.

Taner Timur, *Osmanlı Kimliği*, (İstanbul 1986), s. 98.

Nejat Göyünç, *A.K.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi I*, Afyon 1996,

Hoca Sadeddin Efendi, *Tacü't-Tevarih*, yayınlayan. İsmet Parmaksızoğlu, c. I, s .37

***Aynı eser*, s. 56.**

***Aynı eser*, s. 68**

Aynı eser, s. 72.

Aynı eser, s. 39.

Neşri, *Kitab-ı Cihan-nüma*, yayımlayan: F.R. Unat-M. A. Köymen, (Ankara 1949), C. II, s. 825.

Neşri, c. I, s. 213

Solakzade Mehmet Hemdemi Çelebi, *Solakzade Tarihi*, yayımlayan: Vahit Çabuk

(İstanbul 1989) c. I, s. 386.

Aynı eser, c. I, s. 390.

Aynı eser, c. II, s. 565.

Neşri, c. II, s. 661.

Aynı eser, c. I, s. 229.

Aynı yer.

Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfüllah, *Camiü'd-Düvel*, yayımlayan: Ahmet Ağırakça,

(İstanbul 1995), s. 103. Ayrıca Neşri, c. I, s. 190-191.

Neşri, c. II, s. 637.

Solakzade, c. I, s. 259.

Tacü't-tevarih, c. II, s. 195.

Solakzade, c. II, s. 36-37. Burada Neşri'nin II. Murad'a atfen naklettiği " Dilerim ki oğlum Mehmed'i everem. Şol Dulkadiroğlu Süleyman Bey bir hoş Türkmendir. Bizimle hayli sadakat ve dostluk eyler. O'nun kızımı almak isterim" sözleri burada ilginç bir yaklaşımı ortaya koymaktadır.

Neşri, c. I, s. 389.

Aynı eser, c. I, s. 393.

Aynı eser, c. II, s. 481.

Solakzade, c. I, s. 112.

Tacü't-tevarih, c. I, s. 309.

Aynı eser, c. 1, s. 316

Aynı eser, c. 1, s. 307.

Solakzade, c. I, s. 182.

Hadidi, *Tevarih-i Al-ı Osman*, yayımlayan: N. Öztürk, (İstanbul 1991), s. 359-360.

Celalzade Mustafa, *Selim-name*, yayımlayan A.Uğur-M.Çuhadar, (Ankara 1990) s. 72-75.

aynı eser, s. 350.